

*ПАЩЕНКО О.В., кандидат економічних наук, старший викладач
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ОСВІТИ У ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ

Професійна підготовка спеціалістів усіх галузей здійснюється у постійній взаємодії з людьми і обумовлена процесами глобалізації та співробітництва з її учасниками. У постіндустріальному суспільстві набувають поширення нові види послуг насамперед у таких сферах: охорона здоров'я, освіта, соціальне обслуговування, а також послуги професіоналів, наприклад, консалтинг, аудит, проведення досліджень і оцінювання, обслуговування комп'ютерних систем, здійснення системного аналізу. Все це вимагає від майбутнього спеціаліста, якісної освіти. Так, праця у сфері послуг, інформаційна робота цікавіша і різноманітніша (вона потребує ґрунтовнішої попередньої підготовки, приносить більше задоволення працівникам), ніж, приміром, одноманітна робота на конвеєрі з нескінченним повторенням однакових операцій.

Формування великої групи спеціалістів, які відіграють провідну роль у постіндустріальному суспільстві (за Д. Беллом – до 30 % усієї робочої сили), підвищує роль теоретичного знання, а також інформації, дозволяє фахівцям послідовніше виявляти схильність до планування. На цій основі суспільство має можливість ретельно, свідомо, цілеспрямовано визначати траєкторію розвитку, контролювати цей процес, у чому виявляється відхід від класичної ліберальної економіки, що ініціює потребу у плануванні та прогнозуванні [2, с. 25].

Саме взаємодія між людьми є характерною формою надання послуг. „Із усіх форм економічної діяльності – від управління звичайною хімчисткою до виготовлення складних мікросхем – навряд чи існує така, в якій можна було б обійтися без соціальної взаємодії”, – зазначає Ф. Фукуяма [10, с. 19]. Тож якість такої взаємодії набуває вирішального значення. Практично це реалізується, приміром, у тому, що для сучасних спеціалістів немає нічого важливішого, ніж потреби клієнта: адвокат піклується про забезпечення прав клієнта, суддя – про дотримання законності, лікар – про здоров'я пацієнта, учитель – про знання учня, а не про власні доходи. У цьому контексті актуалізується універсальна культурна характеристика – довіра, яка

має свою немалу та цілком конкретну економічну величину – формування соціального капіталу [10, с. 26].

Сучасне виробництво знань є індивідуально-суспільним явищем, оскільки, з одного боку, особа, що його здійснює, виконує суто індивідуальну працю, реалізуючи свої здібності і таланти, а з іншого – у своїй діяльності осмислює і переосмислює, фіксує та втілює в життя попередні досягнення людства.

У вищих навчальних закладах знання виступають одним із основних елементів його інтелектуальної власності та інтелектуального капіталу. Саме від ефективності його використання залежить рівень розв'язання основних завдань вищих навчальних закладів у галузі виробництва нових знань, у науковій та інноваційній діяльності, формуванні фінансової основи розвитку. Знання як суб'єкт інтелектуальної власності можна подати як єдність суб'єктних знань, що належать окремому суб'єктові та реалізуються в методиці викладання конкретної дисципліни, у керівництві науковими школами та творчою роботою студентів та об'єктних знань, що не належать окремому суб'єктові. Передача і вироблення знань відбувається за умови використання цих двох складників, відображаючи їхню сумісно-розділену природу.

У постіндустріальній економіці спеціаліст має не лише оволодіти певним обсягом знань, а вміти навчатися, знаходити необхідну інформацію, в різних джерелах, щоб постійно набувати додаткові знання для розв'язання найнесподіваніших проблем. Вміння навчатися, самостійно працювати з інформацією – запорука успіху в сучасному суспільстві. „Знання стає єдиним джерелом довгострокової сталої конкурентної переваги, оскільки все інше випадає з рівняння конкуренції, однак знання може бути використане лише через кваліфікацію індивідів” [8, с. 92]. При цьому „освіта має формувати довгострокові компетенції людини, які б дозволили їй залишатися конкурентоспроможним членом суспільства впродовж усього періоду активного життя” [5, с. 114]. Формування компетенцій фахівця передбачає принаймні дотримання двох умов: здатність диференціювати способи отримання знань, а також уміння самостійно породжувати нові знання.

В умовах становлення економіки знань вища освіта забезпечує, по-перше, генерацію нових знань, по-друге, передачу теоретичних та практичних знань наступним поколінням, по-третє, єдність процесу навчання та виховання, „щеплення” цінностей, культури, формування людського капіталу, по-четверте, основу для реалізації знань у виробництві, для інновацій, подальшої комерціалізації наукових досягнень. Відразу наголосимо, що таке розуміння вищої освіти

базується на визначальній і безпосередній *взаємодії* викладача та студента. Її неможливо реалізувати поза таким контактом, лише за рахунок застосування інструментів освіти інформаційно-технічного характеру.

Першочергове завдання освіти – підвищити здатність швидко та ефективно адаптуватися до безперервних мінливих умов. Студент має навчитися передбачати напрям і швидкість змін, робити довгострокові прогнози на майбутнє, це ж повинні вміти робити і його вчителі. Інтерес до сучасного має змінитися інтересом до майбутнього. За таких умов студент виступає суб'єктом активної пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічного впливу. Основні форми організації навчального процесу базуються на діалозі викладача та студента, результатом чого є активна творча діяльність студента, далека від простої репродукції, спільне вироблення нового знання.

Вважаємо вищу освіту особливим соціальним інститутом, головним завданням якого є забезпечення передачі суспільству нових об'єктивних знань, а викладачі та студенти через спільну діяльність реалізують це завдання, виробляючи одночасно нові знання.

Саме від викладача, його професійного рівня, готовності до творчого впровадження нових форм викладання залежить якість освітнього процесу. Незважаючи на те, що технології поступово проникають у такі сфери діяльності, які ще недавно здавалися недоступними винятково людському духові, зокрема, у педагогічну, освітню діяльність, а також на прогнозоване „квaziуніверсальне використання комп'ютерів в класних кімнатах розвинених країн”, школи і університети – це інститути, „найменше вражені віртуальною логікою, вмонтованою в інформаційну технологію”, – „якість освіти ще асоціюється і тривалий час буде асоціюватися з інтенсивною взаємодією із уст в уста”, – визнає ідеолог інформаційного суспільства М. Кастельс [4, с. 373]. Варто звернути увагу на твердження Г.В. Задорожного про те, що „вища освіта, безумовно, має враховувати сучасні тенденції, однак не як їхнє безперечне впровадження, а з метою, передусім, їхнього всебічного осмислення, глибинного розуміння та оцінки соціальних наслідків для людини, суспільства, Природи” [3, с. 20].

Аналіз освіти як блага серед величезної кількості інших благ змушує звернути увагу, де, коли, ким воно створюється. Варто визнати, що це благо виробляється суб'єктом освіти (особисто студентом) у процесі взаємодії з викладачем, різноманітними джерелами інформації, навколишнім суспільним і природним середовищем. На цьому наполягає Г. Беккер [1, с. 437–461], а розвиває такі погляди Є. Сабуров [6, с. 6]. Отже, учня та студента слід розглядати не як об'єкт, а як головний суб'єкт освіти, що формує попит на ринку освітніх послуг.

Сучасні університети ставлять завданням привити студентам „конвертовані” навички, щоб після закінчення навчального закладу вони могли задовольнити будь-які запити роботодавців. Серед таких навичок, безумовно, необхідними сьогодні є здатність до спілкування, робота в команді, вміння вирішувати проблеми, адаптивність, готовність до навчання протягом усього життя. О. Тоффлер зазначає, що людям, які житимуть у суперіндустріальному суспільстві, знадобляться вміння і навички навчатися, спілкуватися і вибирати [7, с. 450]. У суто технічному розумінні важливою є здатність збирати інформацію і використовувати її. Трапляються пропозиції застосовувати в якості критерію ефективності знань вміння користуватися базами даних, а не утримувати в голові засвоєний попередньо обсяг знань, бо навички працювати з терміналом більш важливі, ніж багаж знань [9, с. 349].

Щодо економіки України, то дослідження проблем формування та розвитку економіки знань і факторів, які визначають її динаміку, стають украй важливими. Наукова та суспільна думка схиляється до того, що саме рух до економіки, котра розвивається на основі інформації та знань, визначатиме напрям суспільної трансформації, динаміку подальших перетворень, позиції України на світовому ринку, її міжнародну конкурентоспроможність. Усе це дозволяє розглядати аналіз економіки знань, її становлення як найактуальнішого завдання економічної теорії, а освіту в цілому, і зокрема вищу, – як найважливішу галузь, у якій відбувається передача знань наступним поколінням.

Заснована на знаннях постіндустріальна економіка формує все більший попит на працівників із вищою освітою. За даними Світового банку, кількість робочих місць, для яких потрібна університетська підготовка, зростає значно вищими темпами, ніж кількість робочих місць нижчої кваліфікації.

Оскільки вища освіта розглядається як сфера, зорієнтована на розвиток особистості, збереження та передачу культурних традицій, то актуалізується проблема партнерської взаємодії викладача і студента. Орієнтація на студента як активного суб'єкта можлива лише за умови переходу до рівноправного діалогу, застосування активних методів навчання (проблемних методи, ділових ігор, соціально-психологічних тренінгів, комп'ютерних технологій), активізації міждисциплінарних контактів. Це передбачає, що студент є активним учасником навчання, а не просто слухачем, активно формує індивідуальний комплекс знань. Максимальна допомога викладача у розв'язанні навчально-професійних завдань заміщається поступовим підвищенням активності самого студента, виробленням ним індивідуальної стратегії навчання. Відбувається процес становлення партнерських стосунків як послідовність кількох етапів: усвідомлення необхідності партнерства,

його розвитку і співтворчості, які передбачають перехід від патерналістських відносин до відносин партнерства на основі персональної відповідальності, незалежності, спільного творчого пошуку, взаємної зацікавленості в інтелектуальному розвитку, професійному та моральному зростанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Гэри Стэнли Беккер; [Пер. с англ. / Сост. и науч. ред. Р.И. Капелюшников; Предисл. М.И. Левина]. – М.: ГУ-ВШЭ, 2003. – 672 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл; [пер. с англ. / Под ред. В.Л. Иноземцева]. – М.: АКАДЕМІА, 1999. – 956 с.
3. Задорожный Г.В. Социальная экономия как формат осознания проблем современной жизнедеятельности личности / Григорий Васильевич Задорожный // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації. Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Том 1. – Полтава: Скайтек, – 2007. – 180 с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / М. Кастельс; [Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Константинов Г.Н. Университеты, общество знания и парадоксы образования / Г.Н. Константинов, С.Р. Филонович // Вопросы образования. – 2005. – № 4. – С. 106–126.
6. Сабуров Е. Образование в новой России / Е. Сабуров // Общественные науки и современность. – 2007. – № 1. – С. 5–16.
7. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер; [Пер. с англ. Е. Руднева, Л. Бурмистрова, К. Бурмистров, и др.]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 557, [3] с. – (Серия «Philosophy»).
8. Туроу Л.К. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир / Лестер К. Туроу; [пер. с англ. А.И. Федоров]. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 1999. – 432 с.
9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер; [пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной]; под ред. Е.Л. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. (ISBN 5–7567–0342–X).
10. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Фрэнсис Фукуяма; [пер. с англ. под. общ. ред. М. Колопотина]. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП „Ермак”, 2004. – 730 с. – (Philosophy).